

# ULUSÖTESİ ŞİRKETLER VE ULUS DEVLET : GÜÇ KAYMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA<sup>1</sup>

**Prof. Dr. Cihan DURA**

Erciyes Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Emekli Öğretim Üyesi  
cdura@erciyes.edu.tr

**Öğr. Gör. Dr. Zerrin KILIÇARSLAN**

Erciyes Üniversitesi, Kayseri Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Programı  
zkaan@erciyes.edu.tr

## Öz

Tarihsel olarak çok eski olan ve dünya ekonomisinde önemli bir yer tutan, gittikçe daha önemli hale gelen ulusötesi şirketler (ÜÖŞ), hem siyaset bilimciler, hem de ekonomistler için önemli bir araştırma alanı konumuna yükselmiştir. Son yıllarda ulusötesi şirketler ulus devletlerle güçleri bakımından kıyaslanır hale gelmiştir. Ulusötesi şirketler ve ulus devletlerin gücü ile ilgili literatür taraması sonucunda yazarların iki farklı görüşü etrafında toplandığı görülmüştür. Bunlardan birincisi ulusötesi şirketlerin ulus devletlerin gücünü azalttığı görüşü, diğeri ise ulusötesi şirketlerin ulus devletlerin gücünü azaltmadığı görüşüdür. Çalışmamızda ulusötesi şirketler ile ulus devletleri güç kavramı bağlamında inceleyen literatürün taranmasına ve ulusötesi şirketlerin ulus devletlerin gücü üzerindeki etkisi ile ilgili literatürün ortaya konmasına önem verilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, ulusötesi şirketlerin ekonomik gücündeki artışı ortaya koymaktır. Bu amaçla ulusötesi şirketler ile ulus devletler ekonomik güçleri bakımından karşılaştırılarak güç kayması etkisi test edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Ulusötesi Şirketler, Güç Kavramı, Ulus Devlet

## TRANSNATIONAL CORPORATIONS AND NATION-STATE: A RESEARCH ON POWER SHIFT

### Abstract

Transnational corporations (TNC), which is historically very old, holds an important place in the world economy and becoming extremely important, has gained on importance for both political scientists and economists. In recent years transnational corporations have become comparable with nation states in terms of their power could be seen. At the end of literature search on the power of transnational corporations and nation states, the writers gather around two different views. The first view is that transnational corporations decrease the power of nation states and the other is view that transnational corporations do not decrease power of nation states. In our study we perform literature

---

<sup>1</sup> Bu makale "Ulusötesi Şirketler ve Küresel Etkileri" adlı doktora tezimin bir bölümü esas alınarak hazırlanmıştır.

study which surveys the transnational corporations and nation states in terms of their power and the search of literature on the effects of transnational corporations on nation states power.

The main purpose of this study is to put forwards the increase of economic power of transnational corporations. Fort his aim via company power transnational corporations and nation states for their economic power, power shift effect is tested.

**Key Words:** Transnational Corporations, The Concept of Power, The Nation-State

## 1. Giriş

Ulusötesi şirketler (UÖŞ); genel olarak “belli miktarda sermaye ve satış hâsılatına sahip, merkezi belli bir ülkede olan, çok sayıda ülkede faaliyet gösteren ve bu ülkelerde bulunan şube ve bölümleri ile katma değer yaratan, aynı zamanda bu ülkelerin varlıklarını şu veya bu ölçüde kontrol eden, kâr amaçlı girişimler” şeklinde tanımlanabilir.

Dünya ticaretinde önemli rol oynayan ulusötesi şirketlerin sayılarında son yıllarda önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu artış 1976-2008 arasında 7.5 kattır. 1976 yılında ulusötesi şirket sayısı 11000 iken 2008 yılında 82000 olmuştur. Zirvede bulunan şirketlerin gelirleri birçok ülkenin GSYİH’sından daha fazladır. Örneğin 2009 yılında Global 500 listesinde ilk sırada yer alan Royal Dutch Shell şirketinin geliri 458,361 milyon dolar iken hâsılası bakımından dünya sıralamasında 21.sırada yer alan Polonya’nın GSYİH’sı 430,076 milyon dolardır.

Son yıllarda ulusötesi şirketler ulus devletlerle güçleri (ekonomik, politik) bakımından kıyaslanır duruma gelmiştir. Bazı yazarlar söz konusu şirketlerin, sadece ulus devletlerin sahip olduğu askeri güç ve ülkesel egemenlik gibi özelliklere sahip olmadıkları gerekçesiyle ulus devletlerin hâlâ politik ve ekonomik güç olarak yegâne birim olduğunu ileri sürerler. Bazıları da dünya çapında yayılma eğilimleri, sahip oldukları ekonomik varlıklar ve ulus devletlerin karar alma süreçlerini etkileyebilmesi sebebiyle, ulusötesi şirketlerin ulus devletlerin gücünü önemli ölçüde azalttığını ileri sürmektedirler.

Ulusötesi şirketlerle ulus devletlerin karşılıklı konumlarında kendini gösteren güç kayması etkisi ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur. Bunlardan biri UÖŞ’lerin ulus devlet ekonomilerinin gücünü azalttığı, diğeri ise azaltmadığı tezidir.

Uluslararası üretim kanalıyla dünya ekonomisinin giderek artan entegrasyonu güç dengesini devletlerden dünya piyasalarına kaydırmış, bu kayma sivil toplum üzerindeki bazı güçlerin, devletlerden, ulusal sınırlara bağlı olmayan ulusötesi şirketlere geçmesini sağlamıştır. Ama yine de ulusötesi şirketlerin öneminin böylesine artması, egemenliğin tamamen bu şirketlere geçtiği şeklinde yorumlanmamalıdır.

Bu çalışmanın temel amacı, ulusötesi şirketlerin ekonomik gücündeki artışı ortaya koymaktır. Çalışmamızda ulusötesi şirketlerin ulus devletlerin gücü üzerindeki etkisi ile ilgili literatürün ortaya konması çalışmamızda özellikle üzerinde durduğumuz bir nokta olmuştur. Çalışmamızda ulusötesi şirketler ile ulus devletler ekonomik güçleri bakımından karşılaştırılarak güç kayması etkisi sınanmıştır. Ulusötesi şirketlerle ulus devletlerin ekonomik gücü karşılaştırırken şirketlerin gelirleri ile ülkelerin hâsılları kullanılmıştır.

## 2. Güç Kayması Etkisi

Ulusötesi şirketlerin gelişimi ve yeni bir güç olarak ortaya çıkışı başlıca şu sorunun ortaya atılmasına neden olmuştur: UÖŞ'ler zamanla ulusal ekonomilerin yerini mi alacaktır? Başka bir deyişle ulusal ekonomiler UÖŞ'ler karşısında gerileyecek, dünya ekonomisini belirleyen güç artık UÖŞ'ler mi olacaktır?

Farklı teorik perspektifler bu konuda veya başka bir deyişle UÖŞ'lerin küresel politik aktörler olarak görülmesi gerekip gerekmediği hususunda uyuşmazlık içindedirler. Sorunla ilgili olarak esas itibariyle iki farklı görüş<sup>2</sup> ileri sürülmüştür<sup>3</sup>:

- UÖŞ'ler ulus devlet ekonomilerinin gücünü azalttı,
- UÖŞ'ler ulus devlet ekonomilerinin gücünü azaltmadı.

Bu iki görüş mensup yazarlar Tablo 1'de sunulmuştur.

**Tablo 1.** Küreselleşme ve Ulus devlet Arasındaki Güç İlişkisi Hakkındaki Görüşler

Görüşler	Yazarlar
<b>UÖŞ'ler ulus devletin gücünü azalttı</b>	Charles Tilly, Susan Strange, Kenichi Ohmae, Thomas Friedman, John Ruggie, Stephen Kobrin, Barnet ve Müller, Peter Taylor, George Ball, Stephen Hymer, Medard Gabel ve Henry Bruner, Daniel Yergin ve Joseph Stanislaw, Charles Kindleberger, Cihan Dura.
<b>UÖŞ'ler ulus devletin gücünü azaltmadı</b>	Neomerkantilistler, Henry Wai Chung Yeung, Fred Bergsten, Alfred Stephan, Panich, Eric Helleiner, Stephen Krasner.

Ancak söz konusu görüşlerin ayrıntılı incelenmesine geçmeden önce güç kavramı hakkında bazı açıklamalar yapmamız gerekmektedir.

<sup>2</sup> Stephan Cohen, S. Ünaltdılar, David Bartlett ve Anna Seleny, Mia Mahmudur Rahim gibi bazı yazarlar ise UÖŞ'lerle ulus-devlet arasında **işbirliği** olduğunu ileri sürer.

<sup>3</sup> Anders Uhlin, "Transnational Corporations as Global Political Actors: A Literature Review", *Cooperation and Conflict*, Vol. 23, No: 4, 1988, p.231.

## 2.1. Güç Kavramı

Dünya ekonomisinde etkili olan ve ona şekil veren güç ulus devlete mi yoksa UÖŞ'lere mi aittir? Bu sorunun yanıtı önce güç kavramı ile ilgili bazı hususların açıklanmasını gerektirir. Ancak güç, ayrıntılar içeren bir kavramdır. Dolayısıyla ilgili literatürde ortak olarak değinilen bazı konular üzerinde durmamız gerekiyor. Bunlar aşağıda ana hatlarıyla incelenecektir.

### 2.1.1. Gücün Tanımı

R. Gilpin'e göre güç, devletlerin askeri, ekonomik ve teknolojik yeteneklerini ifade etmektedir. Gilpin'e göre devletin gücünün saptanması açısından ekonomik verilerin önemi büyüktür. Ancak gücün devamının sağlanması için askeri ve politik yetenekler gereklidir<sup>4</sup>.

Gücün ölçülebileceğini savunan Ray S. Cline'e göre ulusal güç nüfus ve toprak, ekonomik yeterlilik ve askeri yeterliliklerin toplamının stratejik amaçlar ve bu amaçları gerçekleştirme isteğinin toplamı ile çarpılmasından oluşmaktadır<sup>5</sup>. Yani kısaca;

$$Pp = (C+E+M)*(S+W)$$

Pp = Algılanan güç (perceived power)

C = Özel bir nüfus ( critical mass population) + alan değeri (toprak)

E = ekonomik kapasite

M = askeri kapasite

S = stratejik amaç

W= bu stratejiyi takip etme arzusu

Gücü sadece bazı şeylere sahip olma olarak anlayan, ulusal gücü kapasite ile özdeş kabul eden tanımlamalar olmasına rağmen güç genellikle ilişkisel bir olgu olarak da anlaşılmaktadır. Gücün ilişkisel yönü açısından "kontrol" ve "etki" kavramları önemlidir<sup>6</sup>.

Susan Strange ve Goldsmann'ın tanımları gücün "kontrol" yönü ile ilgilidir. Strange'e (1996) göre güç "bir kişinin veya bir grubun, kendi tercihlerinin başkalarının tercihlerine üstün olmasını sağlayacak şekilde, sonuçları etkileyebilme

<sup>4</sup> Aktaran: Deniz Ülke Arıboğan, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.17, 34.

<sup>5</sup> A. David Baldwin, "Power Analysis and World Politics: New Trends Versus Old Tendencies", *World Politics*, Vol. 31, No. 2, January, 1979, p.172, İnternet Adresi: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2009941.pdf?acceptTC=true>, Erişim Tarihi: 08.04.2011.

<sup>6</sup> Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s.136.

kabiliyetidir<sup>7</sup>”. Goldsmann (1979) ise güç kavramını “A aktörünün, B aktörünün faaliyetlerini etkileme yeteneği” olarak tanımlamaktadır. Başkalarını etkilemek için güç kaynaklarının fiilen kullanılması gerekmez. Etkilenme durumunda olan kişi veya grupların, etkileyen aktörün bu kaynaklara sahip olduğunu algılaması yeterlidir<sup>8</sup>.

George Modelski (1962) ise gücü uluslararası eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli olan “kaynakların kontrolü” olarak tanımlamaktadır<sup>9</sup>. Maddî kaynakların sahipliği önemli bir güç kaynağıdır<sup>10</sup>. Bir aktörün gücü, diğer aktörler tarafından aranan, ihtiyaç duyulan mallara sahip olup olmamasına bağlıdır. Sahip olduğu mal ne kadar kıt ise diğer aktörler üzerinde o kadar güç kullanabilme potansiyeline sahiptir.

İki farklı aktörün birbiri üzerinde güç kullanmasını sağlayacak faktör, bu aktörlerin sahip olduğu kaynakların kıt olup olmamasıdır. UÖŞ’lerin sahip olduğu ya da erişebildiği kaynakların nispi kıtlığı onların devletlerin faaliyetlerine etki etmesine ya da hükmetmesine yol açmaktadır.

### 2.1.2. Güç Dayanakları ve Yapısal Güç

Literatürde güç dayanakları kavramı “gücün kapasite öğeleri”, “güç kaynakları” biçiminde de ifade edilmektedir. Genellikle coğrafya, nüfus, ekonomik kapasite, doğal kaynaklar, askeri güç, bilim ve teknoloji, siyasal sistem ve liderlik, organizasyon yeteneği, ulusal moral gibi özellikler güç dayanakları veya gücün kapasite öğeleri olarak kabul edilmektedir<sup>11</sup>.

Susan Strange (1988) ise yapısal güç kaynaklarının üretim, finans, bilgi ve güvenlik olmak üzere dört yapı içerdiğini belirtir<sup>12</sup>.

UÖŞ’lerle ilgili literatürde güç dayanakları, bu şirketlerin özellikleri ve yapısal güç açısından ele alınmıştır. UÖŞ’ler ve uluslararası sistemdeki diğer aktörler arasındaki ilişkilerden elde edilen güç dayanakları nelerdir? UÖŞ’lerin

<sup>7</sup> Susan Strange, *The Retreat of The State: The Diffusion of Power In The World Economy*, Cambridge University Press, 1996, İnternet Adresi: [http://books.google.com.tr/books?id=Th5AeKtDGQQC&printsec=frontcover&source=gbs\\_v2\\_summary\\_r&cad=0](http://books.google.com.tr/books?id=Th5AeKtDGQQC&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0), Erişim Tarihi: 02.05.2008.

<sup>8</sup> Engin Yıldırım, “Güç Kavramı ve İstihdam İlişkisi”, *Amme İdaresi*, Cilt 31, Sayı 4, Aralık 1998, s.52.

<sup>9</sup> Aktaran:Sönmezoğlu, s.136.

<sup>10</sup> Yıldırım, s.53.

<sup>11</sup> Aktaran: Sönmezoğlu, s.140.

<sup>12</sup> Susan Strange, *States and Markets*, Pinter, Londra, 1988, p.28, İnternet Adresi: [http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=YkjtEOM5LbkC&oi=fnd&pg=PP11&dq=states+and+markets&ots=W264DEhEtX&sig=8i-kPEC-5MMbTGpEBvk\\_Nz\\_Jg6s#v=onepage&q&f=false](http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=YkjtEOM5LbkC&oi=fnd&pg=PP11&dq=states+and+markets&ots=W264DEhEtX&sig=8i-kPEC-5MMbTGpEBvk_Nz_Jg6s#v=onepage&q&f=false), Erişim Tarihi: 19.04.2011.

yapısal güçleri açısından ele alınan güç dayanakları şöyle sıralanabilir<sup>13</sup>.

- UÖŞ'ler ekonomik gücü oluşturan kaynakları kontrol eder.
- UÖŞ'ler kaynaklarını farklı mekânlar arasında kolaylıkla kaydırabilirler.
- UÖŞ'lerin kontrol ettiği kaynaklar kıttır.
- Faaliyette buldukları endüstrinin yapısı (örneğin monopol veya oligopol özelliği) çoğunlukla UÖŞ'lere piyasa gücü sağlar.
- Devletler amaçlarına ulaşmak için UÖŞ'nin sahip olduğu kaynaklara bağımlıdır.

- UÖŞ'lerin ve ana ülke hükümetlerinin ilgilendiği konular hemen hemen aynıdır<sup>14</sup>. Çünkü hükümet UÖŞ'lere bağımlıdır. Hükümet yetkilileri genellikle UÖŞ yöneticilerinden seçilir<sup>15</sup>.

- Ana ülke hükümeti ve UÖŞ'ler arasındaki işbirliği ABD'deki OPIC (Overseas Private Investment Corporation) gibi örgütlü şekilde ya da resmi olmayan ilişkiler şeklinde olabilir.

- UÖŞ'lerin verimliliğini ve etkinliğini onlara bağımlı olan ulus devletler sağlar. Bu bağımlılık yapısı UÖŞ'lerin (herhangi bir somut faaliyette bulunmaksızın) ulus devletler üzerindeki gücünü sağlar.

- UÖŞ'ler bölgesel iş elitleri ile ittifaklar oluşturabilirler.

Devletler de ancak bazı koşullar altında yapısal avantajlara sahiptir. Bu koşullar şunlardır<sup>16</sup>:

- UÖŞ'ler üzerinde yapısal güç avantajına sahip olmak için devletler bu şirketler tarafından yoğun olarak aranan kıt kaynakları kontrol etmelidir.

- En azından devletler tarafından kontrol edilen kıt kaynaklar UÖŞ'lerin kontrol ettiği kıt kaynaklara denk olmalıdır. Bu durumun sebebi "nispi kıtlığın" üstünlüğün anahtarı olmasıdır.

Neomerkantilistlerden Gilpin, belirgin bir şekilde UÖŞ'lerin güçlü olduğu şartlara odaklanan yazarlardan biridir. Gilpin'in esas tezi UÖŞ'lerin mevcut gücünün önşartı, dünya ekonomisinde ABD'nin egemen olduğu uluslararası güç yapısı-

<sup>13</sup> Uhlin, p.236 ; Andreas Jarblad, "The Global Politic Economy of Transnational Corporations: A Theory of Asymetric Interdependence", *Lulea University of Technology, C. Extended Essay*, No: 47, 2002, p.42.

<sup>14</sup> UÖŞ'lerin ana ülke hükümeti üzerindeki etkisi daha çok neomarksistler tarafından vurgulanır.

<sup>15</sup> Bu açıklama öncelikle ABD için geçerlidir.

<sup>16</sup> Jarblad, p.42.

dır. Gilpin, ABD'nin gücü azaldığında UÖŞ'lerin de gücünün azalacağını ileri sürer<sup>17</sup>.

### **2.1.3. Güç Dayanaklarının Değerlendirilmesi**

Güç dayanaklarının topyekûn değerlendirmesini UÖŞ'ler ile ulus devletleri aşağıda sıraladığımız özelliklere göre karşılaştırarak yapabiliriz.

- *Önemli güç kaynaklarına sahip olma:* Ulus devletler UÖŞ'lerin sahip olmadığı önemli güç kaynaklarına sahiptir. Örneğin, vatandaşların bağlılığı, yargılama, vergileme güçleri.

- *Yasal yargılama yetkisine sahip olma:* Ana ülke hükümeti UÖŞ'ler üzerinde yasal yargılama yetkisine sahiptir.

- *Yakın bağlar:* UÖŞ yöneticileri ve hükümet yetkilileri arasındaki yakın bağlar hükümet için bir avantaj olabilir.

- *Varlık sahibi olma:* Ev sahibi ülkenin gücü UÖŞ'lerin bazı varlıklarına sahip olmalarından ileri gelir.

- *Yönetim kapasitesi ve pazarlık yeteneği:* UÖŞ'nin gücüne karşılık evsahibi ülkenin gücü yönetim kapasitesine ve pazarlık yeteneğine bağlıdır.

Özetle UÖŞ'ler, ulus devletlerin sahip olduğu askeri güç ve ülkesel egemenlikten yoksundur. Onların gücü ekonomik kaynaklara ve diğer güçlü aktörlerle resmi olmayan anonim bağlantılara dayanır. Ulus devletlerin gücü çok daha resmi ve somuttur.

## **2.2. Ulusötesi Şirketler Ulus Devletin Gücünü Azalttı Görüşü**

“UÖŞ'lerin ulus devlet ekonomilerinin gücünü azalttığı” tezini savunan yazarlar, UÖŞ'leri hem ulus devletler ve ekonomileri üzerinde, hem de bir bütün olarak uluslararası sistem üzerinde önemli bir güce sahip olan otonom aktörler olarak tanımlarlar. Bu görüşe göre uluslararası ekonomik sistemde ulus devletler esas birimken, dünya ticaret ve yatırımında faaliyette bulunan şirketlerin büyüklük ve sayılarının artmasıyla sistemdeki esas birimler UÖŞ'ler olmaya başlamıştır.

Bornschiefer ve Chase-Dunn (1985), UÖŞ'lerin küresel ölçekte üretimi planlamaya çalışan birincil kurumlar olduğunu vurgulamaktadır. Tüm dünya onların faaliyet alanı olarak görülmektedir. Kontrol ve karar alma ile ilgili merkezileşme sadece mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımını etkilememekte, aynı zamanda işbölümünün dünya çapındaki organizasyonunu da değiştirmektedir. Bu işbölümünde

---

<sup>17</sup> Uhlin, p.238.

üretim ve dağıtım süreci yer almaktadır. İşgücündeki değişimler üretimin, endüstriyel ülkelere taşınması ile sonuçlanmaktadır<sup>18</sup>.

Küresel ekonomi içinde UÖŞ'lerin faaliyetleri dünya ticaretinin büyük bir bölümünü oluşturur. Ayrıca bu şirketlerin satışları dünya ihracatından iki kat daha fazladır. Bu da onlara dünya ticareti üzerindeki kontrolü önemli ölçüde kullanma imkânı sağlar. UÖŞ'ler küresel ekonominin baş aktörleri olarak görülürler<sup>19</sup>. UÖŞ'lerin küresel üretim ve satış stratejileri, ulusal pazarları bütünleştirici ve birden fazla siyasi coğrafyayı kapsayan bir ekonomik coğrafya yaratıcısı olarak görülmektedir. Ulusötesi şirketler ve onların küresel şebekelerinin ortaya çıkması, küresel ekonomi üzerinde önemli etkileri olan ekonomik gücün yerleşim alanını değiştirmiştir<sup>20</sup>.

Yabancı şubeler ev sahibi ülkenin gücünün ve özerkliğinin azalmasına yol açabilir. Bir dış aktör, ev sahibi ülkenin içsel dinamikleri üzerindeki kontrolünü artırmak için ev sahibi ülkenin kendi ekonomisini kontrol etme yeteneğini azaltabilir. Bu kontrol kaybı, ekonomik bağlantılar sebebiyle oluşan politik ve sosyal bağlar yoluyla artmaktadır. Yabancı şubelerin ulus devletin güç kaybetmesine etkisi, ev sahibi ekonominin ekonomik ve politik gücünün bir fonksiyonu olarak değişebilir. ABD gibi gelişmiş ülkelerin kendi sınırları içinde yabancı şubeye sahip olmalarını hem ekonomik hem de politik avantajları olabilir. Yabancı şubeler bir dereceye kadar bu ülkelerde kaynakları ele geçirmiş olur. Fakat ev sahibi ülkenin kanunları, UÖŞ'leri ekonomi ve işgücüne zararlı olabilecek tek taraflı faaliyetlere engel olur.

Bununla birlikte UÖŞ'nin nüfuz ettiği ülke az gelişmiş bir ülke de olabilir. Bu durumda az gelişmiş ev sahibi ülke UÖŞ'nin girişine (nüfuz edişine) karşı koyacak ekonomik ve politik güce sahip olmayabilir. Ev sahibi ülke, UÖŞ'lerden mahrum kalmak istemiyorsa yabancı şubelerin ev sahibi ülke ekonomisi üzerine etkisi çok belirgin olacaktır<sup>21</sup>.

Uluslararası üretim kanalıyla dünya ekonomisinin giderek artan entegrasyonu güç dengesini devletlerden dünya piyasalarına kaydırmış, bu kayma sivil toplum üzerindeki bazı güçlerin, devletlerden ulusal sınırlara bağlı olmayan ulusötesi şir-

---

<sup>18</sup> Aktaran: Raphael Schaub, *Transnational Corporations and Economic Development in the Developing Countries*, Soziologischen Institut Universität Zürich Philosophische Fakultät I, Zürich, 2004, (Unpublished Master's Thesis), İnternet Adresi: <http://www.pik-potsdam.de/members/edenh/theses/masterschaub.pdf>, Erişim Tarihi: 06.09.2007, p.31.

<sup>19</sup> Schaub, p.31.

<sup>20</sup> Jeffrey Kentor, "The Growth of Transnational Corporate Networks 1962-1998" *Journal of World Systems Research*, Vol.11, No.2, 2005, p.266.

<sup>21</sup> Kentor, p.283.



ketlere geçmesini sağlamıştır. Ama yine de ulusötesi şirketlerin öneminin böylesine artması, egemenliğin tamamen bu şirketlere geçtiği şeklinde yorumlanmamalıdır.

### **2.2.1. Charles Tilly**

Ekonomik gücün farklı bir alana kaydığı iddiasının teorik temeli Charles Tilly'in (1994) modern ulus devlet sisteminin ortaya çıkışı ile ilgili çalışmasında atılmıştır. Tilly, mevcut devletlerarası (inter-state) sistemin M.S.1000-1800 arasında askeri (coercive) ve ekonomik gücün bir araya gelmesi sonucu oluştuğunu belirtir. Bu dönemden önce ekonomik güç ile askeri güç birbirinden ayrıydı. Bugünün modern ulus devletlerinin ortaya çıktığı 800 yıllık dönemde devlet ve şehir arasında askeri ve ekonomik güç ilişkisi kuvvetlendi. Modern ulus devletler hem askeri hem de ekonomik güç tarafından kontrol edilmektedir<sup>22</sup>.

### **2.2.2. Susan Strange**

Susan Strange, dünya piyasalarında kişiler üstü (impersonal) güçlerin küreselleşmiş olduğunu ileri sürer. Ulusötesi ticari faaliyet, toplum üzerinde nihai politik ve ekonomik otorite olan devletlerden daha güçlü hale gelmiştir<sup>23</sup>.

Ulusal egemenliğin UÖŞ'ler tarafından herhangi bir şekilde ele geçirildiği görüşünden ayrı olarak Strange, ulus devletin bir değişime uğradığını ileri sürer. Bu değişim teknolojik ve finansal değişimler ile ulusal ekonomilerin tek bir küresel pazar şeklinde bütünleşmesi dolayısıyla dünya ekonomisinde meydana gelen yapısal değişimler tarafından tetiklenmektedir.

Dünya kaynakları kullanılırken her ulus devlet sadece kendi sınırları içerisindeki güç üzerinde söz sahibidir. Oysa ulusötesi şirketler, sınırlı güç ve kaynakların kullanımı yetkisini çok sayıdaki ulus devletten alarak bu yetkinin sadece birkaç otoritede toplanmasını istemektedirler. Bunun için de ulusal hükümetlerin geleneksel güç alanlarına girmektedirler. Strange'e göre dünya politikasındaki çekim merkezi UÖŞ'ler lehine değişmiştir. UÖŞ'ler ekonomi yönetiminde hükümetlerinkine paralel bir otorite kullanmaktadır<sup>24</sup>.

Susan Strange, küreselleşme ilerledikçe küresel aktörlerin devlete ait gücü ellerine geçireceklerine inanmaktadır. Yazar küreselleşme hızlandıkça, devlet ve piyasa arasındaki güç dengesinin bozulacağını ve gücün piyasa lehinde artacağını ileri sürmektedir. Bu değişimlerin geçici değil, sürekli ve sistematik değişiklikler olduğunu vurgulamaktadır. Strange, faktörel olarak teknolojiye hızlı değişime gittikçe daha pahalı hale gelen fiziki sermaye ile ucuzlayan emek maliyetinin eşlik

<sup>22</sup> Aktaran; Kentor, p.265.

<sup>23</sup> Stephen D., Cohen, *Multinational Corporations and Foreign Direct Investment: Avoiding Simplicity, Embracing Complexity*, Oxford University Press, 2007, p.237.

<sup>24</sup> Susan Strange, *The Retreat of .....*, p.65; Cohen, p.237.

edeceğini ileri sürmektedir. Yeni düzende sermaye, teknoloji ve finans sistemini kontrol edenler dünyadaki üretim sisteminin de yöneticisi olacaktır. Küreselleşme süreçleri devlete ait bazı yetkilerin el değiştirmesine, bazılarının da anlamını yitirmesine neden olmaktadır. Susan Strange'in söylediği gibi bir kısım yetki ve güç şirketlere kaydırılmıştır; diğer bir bölümü yerel veya bölgesel oluşumlara devredilmiştir<sup>25</sup>.

Susan Strange dünya üretim yapısında önemli dönüşümlerin olduğuna ve bunda ulusötesi şirketlerin önemli rol oynadığına ilişkin dört önemli hipotez ileri sürer. Bu hipotezler aşağıda sayılan hususlar ile ilgilidir<sup>26</sup>.

- Devletin kontrol ve yönetim yetisi azalmaktadır.
- Refah dağıtımında UÖŞ'nin etkinliği artmaktadır.
- İşgücü yönetim ilişkilerinde UÖŞ'ler devletin rolünü üstlenmektedir.
- UÖŞ'ler vergi çiftçileri<sup>27</sup> ve gelir toplayıcısı rolünü üstlenmektedir.

Görüldüğü gibi, ulusötesi şirketler devletlerin güç alanını tamamen devralmayı yavaş yavaş ilerletmekte, üretimin ve yatırımın yerinin belirlenmesi, teknolojik buluşların yönü, işçi ilişkileri ve artık değer mali dağılımı konularında hükümetlerle gitgide daha paralel bir otorite oluşturmaktadır<sup>28</sup>.

### **2.2.3. Kenichi Ohmae**

K. Ohmae'ye göre merkezi hükümetler küreselleşme ile gücünü kaybetmeye başlamıştır. Daha doğru bir deyimle gücün yönü, coğrafyası ve boyutu yeniden yapılandırılmıştır. Bu değişim karşısında bazı düşünürler devletin sonunun geldiğini bile savunabilmektedir<sup>29</sup>.

Ohmae, iktisadi faaliyetlerin akışkanlığı ve sınır tanımazlığı, ayrıca devletin katma değer yaratma konusunda zayıf kalması gibi nedenlerin, devletin önemli bir aktör olma niteliğine ciddi soru işaretleri getirdiğini iddia etmektedir<sup>30</sup>.

Ohmae'ye göre küresel ekonomide ulus devlet "insan hareketlerini düzenleyen ve ekonomik faaliyetleri yöneten yapay bir birim" haline

<sup>25</sup> H.Kürşad Aslan ve Murat Aslan, "Küreselleşme ve Lokalleşme Ekseninde Türk Ekonomisi ve Maliyesi", İnternet Adresi: [http://www.sdu.edu.tr/sempozyum/2006/maliye/PDF/aslan\\_kursad\\_murat.pdf](http://www.sdu.edu.tr/sempozyum/2006/maliye/PDF/aslan_kursad_murat.pdf), Erişim Tarihi: 02.05.2009, s.23.

<sup>26</sup> Aktaran: Cengiz Bahçekapılı, *Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus Devlet*, Derin Yayınları, İstanbul, 2009, s. 28-29.

<sup>27</sup> UÖŞ'lere sunulan vergi kolaylıkları nedeniyle bu şirketlere vergi çiftçileri denilmektedir.

<sup>28</sup> Bahçekapılı, s. 28-29

<sup>29</sup> Kenichi Ohmae, *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*, Harper Collins, London, 1996.

<sup>30</sup> Aslan; Aslan, s.23.

dönüşmüştür<sup>31</sup>. Hükümetler geleneksel rolünü kaybetmiştir. Çünkü uluslararası ekonominin sıkı şekilde bütünleşmesi sonucu sınırsız bir dünyanın olduğu bir dönemde ulus devletler ekonomik açıdan anlamsız hale gelmiştir. Artık ulusal ekonomiler küreselleşen piyasada rekabetin esas birimleri değildir. Gerçekten çağdaş dünya ekonomisindeki sorunlar bölgesel üretim kümeleridir. Bölgesel üretim kümelerinin sınırları da siyasi irade ya da tarihi tesadüfle değil, esas olarak uluslararası verimlilik ya da piyasada güç elde etmeye çalışan UÖŞ'ler tarafından çizilmiştir. Ohmae'ye göre bölge devletleri iki veya daha fazla ülkeyi kapsayan "doğal ekonomik bölgeler"dir<sup>32</sup>.

Sınırların ortadan kalktığı fikrinin en etkili savunucularından biri olan Ohmae, ulusal sınırlar arasında yatırım, endüstri, bilgi akımı ile birey hareketlerinin nispeten engellenmediği bir dünyaya girdiğimizi iddia etmektedir. Ohmae'ye göre sınırların olmadığı dünyanın birkaç ayırıcı özelliği vardır<sup>33</sup>:

- Yatırım artık coğrafi olarak sınırlanmamaktadır. Öyle ki sermaye, kârını maksimumlaştıracığı veya en iyi fırsatları yakalayacağı yerlere akmaktadır.

- Endüstri daha küresel olmaya yönelmiştir. Devlet sermayenin bulunduğu yer üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Çünkü devlet tarafından konulan kurallar ve sunulan teşvikler artık sınırların ortadan kalktığı, ulusal sınırlar arasında ulusötesi sermayenin kolayca hareket ettiği bir dünyada etkin değildir.

- Bilgi ve ulaştırma teknolojisi alanında yapılan düzenlemeler küresel şirketlerin dünyanın her yerinde faaliyette bulunmalarını kolaylaştırmıştır.

- Bireysel tüketicilerin zevk ve tercihleri daha küresel hale gelmiştir.

Ohmae bu dört küresel eğilimin, yerel farklılıkların homojenleşmesine ve sınırların ortadan kalktığı bir dünyanın oluşmasına katkıda bulunduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, devlet bundan böyle ulusal sınırlar içindeki ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde ve yönetiminde anlamlı ve etkin bir kurum olmaya devam edemeyecektir. Yatırım, endüstri, bilgi ve bireyler ulusal sınırlar arasında daha kolay hareket ettiği için devlet geleneksel rolünü kaybetmiştir. Sermaye ve devlet arasındaki zorunlu ilişki sona ermiştir. Ohmae 21. yüzyılın sonunda sınırların ortadan kalktığı dünyada ulus devletlerin yerine (Kuzey İtalya, Baden-Württemberg, Wales, San Diego/Tijuana, Hong Kong/Güney Çin ve Silikon Vadisi gibi) 'bölge devletlerinin' (region states) ortaya çıkacağını ileri sürmektedir.

<sup>31</sup> Cohen, p.238.

<sup>32</sup> Cohen., p.237.

<sup>33</sup> Henry Wai Chung Yeung, "Capital, State and Space: Contesting The Borderless World", *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 23, No.3, September, 1998, pp. 291-309, İnternet Adresi: <http://courses.nus.edu.sg/course/geoywc/publication/TIBG.pdf>, Erişim Tarihi: 07.05.2009, p.294.

Ohmae UÖŞ'ler tarafından sunulan ulusötesi sermayenin mekânsız<sup>34</sup> olduğunu ileri sürmektedir. Ohmae'ye göre ulusötesi sermayenin mekânsız olması, ulus devletlerin düzenleyici bağlantılarının bozulması ve ulusal sınırlardaki mekânsal engellerin ortadan kalkması nedeniyledir. Yani UÖŞ'ler faaliyetlerini belli bir mekânsal alan ile sınırlandırmayıp bir bütün olarak küresel ekonomiyi faaliyet alanı olarak görmektedirler. Dolayısıyla küresel şirketlerin özellikleri, kaynak (ana) ülkedeki yurtiçi firmaların özelliklerine benzememektedir. Yurtiçi firmalardan farklı olarak pazarlama, finans, yönetim, stratejik planlama, insan kaynaklarının geliştirilmesi, üretim, dağıtım vb. faaliyetlerini küresel ekonomiye yönlendirmişlerdir. Bundan dolayı UÖŞ'lere "mekânsız şirketler" de denilmektedir<sup>35</sup>.

Mekânsız kabul edilen UÖŞ'ler ulusal sınırları aşarak farklı piyasalara nüfuz edebilmektedirler. Sınırların ortadan kalktığı bir dünyada sözkonusu şirketler, herhangi bir üretim faktörü ve düzenleyici rejim tarafından engellenmemektedir. Bu şirketlerin herhangi bir yere ve orijin ülkeye bağlılığı söz konusu değildir<sup>36</sup>.

#### **2.2.4. Thomas Friedman**

Küreselleşmeci yazarlardan Thomas Friedman, Mc Donalds restoranları olan iki ülkenin savaşa girmeyip istikrara kavuşacağını ileri sürmüştür. Friedman'ın bu görüşüne inanmak zordur. Ancak bu yaklaşım "ulusötesi şirketlerin hâkim olduğu iki ülke savaşa girmez ve istikrara katkı olasılığı yüksektir" biçiminde yeniden ortaya konursa daha doğru olur. Gerçekten de ekonomi alanında söz sahibi kişi, kurum veya organizasyonları aynı olan iki ülkenin savaşması ekonomik çıkarlarının aynı olması nedeniyle pek olası görülmemektedir<sup>37</sup>.

Friedman'ın bu görüşünde ulusötesi şirketlerin, faaliyette buldukları ülkelerde alınan kararlarda ne kadar etkili olduğunu görmek mümkündür. UÖŞ'lerin karar alma sürecinde bu kadar etkin olması ev sahibi ülkedeki ekonomik faaliyetlerinin büyüklüğü ile ilgilidir.

#### **2.2.5. John Ruggie**

John Ruggie entelektüel ve fiziksel olarak, ulus devlet sistemine dayanan geleneksel sistemden ayrı ve yeni ortaya çıkan bir "küresel kamu alanı" olduğunu belirtir. Bu yeni küresel kamu alanı, küresel malların üretimine ilişkin görüşmelerin, ihtilafların ve faaliyetlerin kurumsallaştığı bir alan olarak tanımlanır. Devlete ek olarak devlet dışındaki ulusötesi aktörler arasındaki

<sup>34</sup> Mekânsız şirketler, faaliyet alanı belirli bir coğrafi bölge olmayan dünyanın herhangi bir yerinde pazarlama, finans, yönetim, stratejik planlama, insan kaynaklarının geliştirilmesi, üretim, dağıtım vs. faaliyetlerini gerçekleştirebilen şirketlerdir.

<sup>35</sup> Yeung, p.294.

<sup>36</sup> Yeung, p.295.

<sup>37</sup> Aktaran; Özdemir, s.206.

etkileşimden kaynaklanan bir uluslararası düzen oluşmuştur. Bunun sonucu olarak toplumlardaki değerlerin dağıtımında, yetki ulusal sınırların dışına çıkmıştır. Kuralların çoğu, artık ulusötesi bağlantılar ve süreçler tarafından belirlenmektedir. UÖŞ'ler küresel olarak faaliyet göstermekte ve devlet merkezli uluslararası dünyayı yavaş yavaş geride bırakmaktadır<sup>38</sup>.

### 2.2.6. Stephen Kobrin

Stephen Kobrin'e göre ulusötesi şirketler devletin hem ekonomi, hem de ekonomik aktörler üzerindeki kontrolünü azaltmıştır. Yurtiçi ekonomi ve ekonomi politikası üzerindeki ulusal kontrol kaybı, UÖŞ'ler ile devlet arasındaki karşılıklı bağımlılığı artırmıştır. UÖŞ, nedenden ziyade etki olarak, ana kuvvetten ziyade bir araç olarak görülebilir. UÖŞ'ler içselleşme yoluyla uluslararası ekonomik işlemleri organize eder. UÖŞ'ler hem üretimin uluslararası olması hem de (emek, teknoloji, yönetim gibi) üretim faktörlerinin uluslararası alanda hareketliliği nedeniyle bir araçtır<sup>39</sup>.

### 2.2.7. Barnet ve Müller

Barnet ve Müller, UÖŞ'lerin<sup>40</sup> doğuşunun Sanayi Devrimi ve ulusal devletin doğuşu kadar büyük olacak bir örgütsel devrim yarattığını ileri sürerler. UÖŞ'lerin gelirleri ülkelerin gayri safi milli hâsıllarından çok daha yüksek olabilmektedir. Yazarlara göre büyüklük gücün (kudretin) yalnız bir ögesidir. UÖŞ'lerin gücündeki artış dünya ekonomisinin şekillenmesine ve ulus devletinin dünya ekonomisindeki rolünün sorgulanmasına sebep olmuştur. Şirketlerin gücündeki artış ise büyüklüğün yanı sıra dünya çapında kaynak yaratma amaçlarından ileri gelmektedir.

Barnet ve Müller, Thomas Friedman'ın yukarıda belirttiğimiz "Mc Donalds restoranları olan iki ülkenin savaşa girmeyip istikrara kavuşacağı" görüşüne uygun olarak ulusötesi şirketlerin, "barışın anahtarı" olduğunu da vurgulamaktadır. Şirketin kâr amacıyla yaptığı işler, dünyaya uyum getirmektedir<sup>41</sup>.

<sup>38</sup> Cohen, p.238; John Gerard Ruggie, "Reconstituting the Global Public Domain: Issues, Actors and Practices", *Harvard University Working Paper*, No.6, December 2004, p.32. İnternet Adresi: [http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper\\_6\\_ruggie.pdf](http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper_6_ruggie.pdf), Erişim Tarihi: 01.27.2008.

<sup>39</sup> Stephan J. Kobrin, *Sovereignty@Bay: Globalization, Multinational Enterprise, and the International Political System*, Chapter 7, Oxford Handbook of International Business, Oxford University Press, 2001. p.12-13, İnternet Adresi: <http://www-management.wharton.upenn.edu/kobrin/Research/Oxford%20rev2%20print.pdf>, Erişim Tarihi: 02.05.2009.

<sup>40</sup> Richard J. Barnet ve Randal E. Müller, *Evrensel Soygun: Çokuluslu Şirketlerin Gücü*, (Çev. Osman Deniztekin), E Yayınları, İstanbul, 1976, s.20; Barnet ve Müller, ulusötesi şirket kavramı yerine küresel şirket demeyi tercih etmektedir.

<sup>41</sup> Barnet ve Müller, s.78.

### **2.2.8. Peter Taylor**

Peter Taylor (1996) ulusal egemenliğin sonu üzerinde durmuştur. Ona göre dünya ekonomisi o kadar büyüktür ki ona artık tek bir ülke egemen olamayacaktır. Gelecekteki egemen gücün birkaç ülkeli koalisyonlar olup olmayacağı sorusunu ortaya atar. Bu soru yanlış da olabilir. Küresel egemenlik artık hiçbir ulus devletin tekelinde değildir. Dünya ekonomisinde gücün yerleşimi ulusötesi organizasyonlara kaymıştır. Bu kaymanın sonuçları çok büyüktür<sup>42</sup>.

### **2.2.9. George Ball**

George Ball'a göre yabancı ülkelerde ticaret ve üretim yapan şirketler, siyasi otoritenin yetki ve sorumluluklarına meydan okuyacak şekilde insanların ve milletlerin yaşamlarını etkileme gücüne sahiptir<sup>43</sup>.

Ball'a göre dünya şirketinin plan ve eylemleri, dünyanın siyasi düşüncelerinin çok ilerisindedir. Çünkü bu modern gereksinimlerin karşılığı olarak tasarlanmış modern bir kavramdır. Ulus devlet ise çok eski modası geçmiş bir düşünce olarak bugünkü karmaşık dünyamıza uymamaktadır<sup>44</sup>.

### **2.2.10. Stephen Hymer**

Stephen Hymer'e göre küresel şirketler egemenlik merkezlerine doğru gittikçe artan bir eğilim yaratmaktadır. Hymer kentleri üst, orta ve taban olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. Üst düzeyde kararlar alınmakta ve büyük miktarlarda sermaye toplanmaktadır. Tabanda ise üst düzeyde geliştirilen planlara göre üretim yapılmaktadır. Hymer, bu şirketleri bir piramit olarak görmektedir<sup>45</sup>.

Hymer 1979'da çokuluslu girişimlerin sahiplerinin ve yöneticilerinin küresel düzeyde güçlü bir sosyal sınıf oluşturduğunu belirtmiştir<sup>46</sup>.

### **2.2.11. Diğer Yazarlar**

Medard Gabel ve Henry Bruner'e göre büyük küresel şirketler önceleri sadece hükümetlere ait olan güç ve kaynakları elde etmiştir. Böylece UÖŞ'ler hükümetler tarafından gerçekleştirilen faaliyetlere girişmiştir. Örneğin, fiziki alt yapı inşaatı ve ürün standardı belirleme gibi<sup>47</sup>.

---

<sup>42</sup> Kentor, p.283.

<sup>43</sup> Barnet ve Müller, s.27.

<sup>44</sup> Barnet ve Müller, s.25.

<sup>45</sup> Barnet ve Müller, s.55.

<sup>46</sup> Michael Nollert, "Transnational Corporate Ties: A Synopsis Of Theories And Empirical Findings", *Journal of World Systems Research*, Vol: 11, No: 2, 2005, p. 293.

<sup>47</sup> Cohen, p.238.

**Charles Kindleberger**, bir ekonomik birim olarak ulus devletin hemen hemen bittiğini ileri sürer<sup>48</sup>.

**Kindleberger** (1969), **Leslie Sklair** (1995,2001), **William Robinson** (2003) **Robinson ve Haris** (2000), ve **Philip McMichael** (2000) gibi bilim adamları ise ulus devletlerin ulusötesi şirketler tarafından gittikçe dışlandığını belirtirler. Bu yazarlar ulusötesi şirketlerin gittikçe artan sermaye miktarını kontrol altına aldıklarını ve bu şirketlerin faaliyetlerinin herhangi bir ülkenin kontrol ve düzenlemelerinin dışında olduğunu ileri sürmektedirler<sup>49</sup>.

**Cihan Dura** (2009) UÖŞ'lerin, *ulus devlete* karşı olduğunu belirtmektedir. UÖŞ'lerin, ulus devlete karşı oluş sebebini de “Yeni Dünya Düzeni” ve “küreselleşme teorisi” ile açıklamaktadır. Çünkü “Yeni Dünya Düzeni,” İkinci Dünya Savaşı öncesindeki düzene son vermiştir. Yeni düzen, devletçi iktisat politikası uygulamalarını ve ülkelerin ulusal bağımsızlığını ortadan kaldırmayı hedefler. Ekonomik, politik ve askeri yapılanmalar ile bu yapılanmaları düzenleyen uluslararası antlaşmaların tümü, küreselleşmenin ve dolayısıyla UÖŞ'lerin ulus devlete karşı olan tutumu üzerine inşa edilmiştir.

UÖŞ'lerin ulus devlet karşıtı tutumu “küreselleşme teorisi” içinde temellenir. Buna göre UÖŞ'ler; “yeni ekonomi” çerçevesinde yapacakları “zenginleşme ve iktidar dürtüsü”nden kaynaklanan müdahalelere karşı direnişi, ancak ulus devletten görecektir. Bu nedenle önce ulus devletin etkisizleştirilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamak için de devletleri “ulusallık” niteliklerinden soyutlayarak, küreselleşme süreciyle uyumlu bir kalıba sokmaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla ulus devletler, *ulusüstüleştirme*, *bölgeselleştirme* ve *yerelleştirme* olmak üzere üç farklı taraftan baskı altına alınarak yeniden biçimlendirilmektedir.

Küresel şirket yöneticilerinin ulus devlete yönelttikleri eleştiriler evrensel ve bilimsel olmadığı için **Cihan Dura** tarafından kabul edilmemektedir. “Şu sebeple ki küresel şirket yöneticileri yorumlarını tamamıyla kendi çıkarları açısından yapıyorlar. Örneğin ulus devleti modası geçmiş saymaları ulus devlet modeli işlerine gelmediğindedir; “optimumlaştırma”dan anladıkları, ekonomik kaynakların kendi ellerine geçmesi, kendilerinin kullanıp büyük kârlar elde etmeleridir<sup>50</sup>.”

<sup>48</sup> Cohen, p.240.

<sup>49</sup> Kentor, p.263.

<sup>50</sup> Cihan Dura,“Ulus-Devlet: Küresel Şirketlerin Hedef Tahtası”, 2009, İnternet Adresi: [http://www.cihandura.com/index.php?option=com\\_content&task=view&id=486&Itemid=60](http://www.cihandura.com/index.php?option=com_content&task=view&id=486&Itemid=60), Erişim Tarihi: 15.12.2010.

### **2.3. Ulusötesi Şirketler Ulus Devletin Gücünü Azaltmadığı Görüşü**

UÖŞ'lerin devletin gücünü azaltmadığı görüşünü savunan yazarlara örnek olarak Neomerkantilistleri, H. Yeung, F. Bergsten, A. Stepan ve bazı diğer yazarları verebiliriz.

#### **2.3.1. Neomerkantilistler**

Neomerkantilist<sup>51</sup> bilim adamları ulus devletin gücünün azaldığı fikrine karşı çıkmışlardır. Neomerkantilistler hem liberal ekonomistleri, hem de bağımlılık teorisini yanlılarını ulus devletin gücünü küçümsedikleri için eleştirmişlerdir.

Neomerkantilistler uluslararası politik ekonomide devletin gücünü yeniden ortaya çıkarmışlardır. Neomerkantilistlerden Robert Gilpin, uluslararası ekonomik rejimlerin yaratılmasında devletin gücünün önemini vurgulamıştır. Gilpin'e göre neo-merkantilizmin esası, küresel ekonomik etkinlik ile ilgili düşünceler üzerindeki ulusal ekonomik ve politik amaçların önceliğidir. Devletler, küresel güçlerin hareketindeki değişimlere yanıt veren bağımlı değişkenler olarak kabul edilemez. Daha ziyade dünya ekonomik yapısının oluşturulmasında ve sürdürülmesinden sorumlu bağımsız değişkenler olarak kabul edilmelidir<sup>52</sup>.

Neo-merkantilist perspektif ancak devletlerin gücü ve çıkarlarına dayanan geniş kapsamlı bir analiz ile ulusötesi şirketler gibi devlet dışı aktörlerin ve bu aktörlerin önemini anlaşılabilirliğini ileri sürmektedir. Örneğin ABD'nin tartışmasız ekonomik güce sahip olduğu dönem için ABD tabanlı ulusötesi şirketlerin olağanüstü büyümesi, ancak ABD ekonomik gücü tarafından oluşturulan ve sürdürülen dünya ekonomisinin yapısı incelenerek anlaşılabilir. Buradan şu sonuca ulaşılabilir: Yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmadan önce UÖŞ'lerin gücü bu şirketlerin kaynak ülkelerinin gücü ile birbirine paraleldir. Yani dünya ekonomisinde söz sahibi olan ülke ne kadar güçlü ise o ülke kaynaklı UÖŞ'ler de dünya ekonomisinde o kadar güçlü olmaktadır.

Piyasalar arasında yoğun bir uluslararası rekabetin, yatırım olanaklarının ve hammadde kaynaklarının olduğu yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmasıyla

---

<sup>51</sup> Neo-Merkantilizm: İki savaş arasındaki dönemde dış ekonomik ilişkilerde uygulanan sınırlayıcı rejimler, merkantilist sistemin tekrar canlanmasına yol açtı. Özellikle Büyük Bunalım'dan sonraki dönemde, dış ticaret ilişkilerini ve bunlardan kaynaklanan ödeme yükümlülüklerini serbest bir dış ticaret anlayışı içinde değil, takas ve kliring sistemleriyle karşılama yoluna gidildi. Devlet, altın veya döviz ödemedi malın mal ile ödenmesi şeklindeki bu sistemler sayesinde dış ticaret ilişkilerini geliştirmeyi ve üretimi artırmayı amaçlamaktaydı. Milliyetçi akımların ve kendi kendine yeterlilik zihniyetinin gelişmesi neo-merkantilist sistemin doğmasına yol açan öteki önemli etkenlerdi.

<sup>52</sup> Thomas J. Biersteker, "The Illusion of State Power: Transnational Corporations and the Neutralization of Host-Country Legislation", *Journal of Peace Research*, Vol.17, No. 3, 1980, p.209.



ulusötesi şirketlerin nispi gücü devletlerin gücü ile karşılaştırıldığında kaçınılmaz bir biçimde değişmiştir. Yenedünya düzeni piyasalar arasında yoğun bir uluslararası rekabetin, yatırım olanaklarının ve hammadde kaynaklarının olduğu bir düzeni ifade etmektedir.<sup>53</sup>

### **2.3.2. Henry Wai Chung Yeung**

Henry Wai Chung Yeung (1998), sermayenin uluslararasılaşmasının devlet otonomisinin<sup>54</sup> kaybına neden olacağı görüşünü kabul etmemektedir. Devlet otonomisinin kaybı toplumdaki baskın grup ve sınıflardan bağımsız hareket edememesi, kendi ile ilgili kararları bağımsız alamaması biçiminde olabilir.

Yeung, devlet otonomisinin sermayenin uluslararasılaşması ile yok olacağını ileri süren görüşü iki yönden yanıtıcı bulmaktadır<sup>55</sup>.

- Birincisi, daha evvelki dönemlerde kapitalist devletin sermayeyi kontrol etme yeteneği abartılmıştır. Devlet daha önceleri sermayeyi kontrol etmekte çok etkin olsaydı, sermaye uluslararasılaşma yoluyla devletin kontrolünden kaçmayı başaramayacaktı.

- Sermayenin uluslararasılaşması önemli ölçüde devletin uluslararasılaşmasına bağlıdır. Çünkü devlet sermayenin uluslararasılaşması için gerekli şart ve kurumları sağlar.

Sermayenin uluslararasılaşmasının devlet otonomisinin kaybına neden olacağı görüşü, devlet ve sermayenin iki ayrı bağımsız alanda olması gerektiğini ileri süren teorik bir hatayı yansıtır. Devlet sadece sermaye birikimi ve uluslararasılaşması için gerekli şartları başlatmaz aynı zamanda bu şartları sağlamaya devam eder. Bugün küresel ekonomide kapitalist devletin rolü nedir? Küresel rekabet ortamında devlet “polislik” rolü yerine daha etkin bir rol üstlenmiştir. Devletin bu rollerinden bazıları hiç yeni değildir, fakat bu roller küreselleşen dünyada kapitalist devletin dinamik stratejilerini gösterir. Bu roller<sup>56</sup>.

- İlk olarak devlet küresel sermayenin haklarının nihai garantörü olarak hizmet etmeye devam eder.

- İkinci olarak devlet yurtiçi sermayenin küresel olarak büyümesi için gerekli şartları sunar.

- Üçüncü olarak devlet doğrudan kolektif (ortak) bir kapitalist olmak için ulusötesi ekonomik faaliyetlere girer. Devlet, devlet merkezli ulusötesi şirketlerin nihai sahibi ve yöneticisidir.

<sup>53</sup> Biersteker, p.209.

<sup>54</sup> Otonomi, herhangi bir birimin kendi kendisini yönetmesi, kendisine ilişkin kararları kendisinin alabilmesi durumudur.

<sup>55</sup> Yeung, p.296.

<sup>56</sup> Yeung, p.297.

- Dördüncü olarak devlet küresel ekonominin en etkin düzenleyicilerinden biridir.

- Beşinci olarak uluslararasılaşma politikasında devletin rolü bugün küresel ekonomide aynı derecede önemlidir. Uluslararası organizasyonla ilgili bazı okullara göre küresel ekonomideki artan karmaşıklık bölgesel ve uluslararası kurumların düzenlenmesini gerekli kılmıştır.

- Son olarak ulus devletler küreselleşen dünyada yurtiçi ekonomiler üzerinde hâlâ önemli güce sahiptir.

### **2.3.3. C. Fred Bergsten**

C. Fred Bergsten, devletin gücünün aşındığı fikrine ilk karşı çıkan yazarlardan biridir. Bergsten devletin gücünün aşınmasından ziyade ulusötesi şirketlerin gücünün aşındığını ve hâkimiyetin artık ev sahibi ülkelerde olduğunu iddia eder<sup>57</sup>. Bergsten devletler ve ulusötesi şirketler arasındaki bu güç kayması ile ilgili değerlendirmesini ülkeden ülkeye farklılıkların derecesini göstererek ve endüstriden endüstriye farklılıkların derecesini göstererek yapar.

### **2.3.4. Alfred Stepan**

Alfred Stepan da ulusötesi şirketlerin, devletin gücünü sınırladığı fikrine karşı çıkmaktadır. Stepan güçlü ulusötesi şirketlerin varlığının, ekonomi yönetiminde devletin rolünü arttıracaklarını ileri sürer<sup>58</sup>.

Ayrıca Stepan'a göre çokuluslu şirketlerin artışının, çok sayıda devletin katılımı ile oluşacak Andean Paketi<sup>59</sup> ve OPEC gibi planlama ve pazarlık organizasyonlarını teşvik edecek ve devletlerin kilit rol oynayacağı karşılıklı bürokrasiyi artıracaktır. Bu görüşe göre devlet hem daha aktif, hem de daha etkin rol oynayacaktır. Üçüncü dünya devletleri ile yabancı sermaye arasında güç farklılıkları olmasına rağmen devlet, yabancı sermayeye karşı pazarlık gücünü artırmaya yönelik politika oluşturma potansiyeline sahiptir.

Stepan, ulusötesi şirketlerin ulus devletin gücünün azalmasına katkıda bulunduğu görüşü ile ilgili bir karşı hipotez ileri sürmüştür. Ulusötesi şirketlerin büyümesi bazı ülkelerde, ulusötesi şirketleri kontrol üzere mekanizma yaratmaya yönelik normatif ve idari isteklerin oluşmasını sağlayacaktır.

<sup>57</sup> C. Fred Bergsten, "Coming Investment Wars?", *Foreign Affairs*, Vol. 53, No. 1, October, 1974. İnternet Adresi: <http://www.jstor.org/pss/20039496>, Erişim Tarihi:02.05.2009, p.138.

<sup>58</sup> Aktaran; Biersteker, p.210.

<sup>59</sup> Andean Paketi, Bolivya, Ekvator, Peru, Şili ve Kolombiya'nın 1969 yılında yaptıkları bir anlaşma sonucu kurdukları gümrük birliğidir. Birliğe 1974 yılında Venezuela da katılmıştır. Anlaşmaya göre pakta üye ülkeler arasında ticaret serbest olacak ve üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulanacaktır.

### 2.3.5. Diğer Yazarlar

**Leo Panichth**, kapitalist küreselleşmenin devletlerin himayesinde gerçekleşeceğini ileri sürer<sup>60</sup>. **Eric Helleiner** (1995) ulus devletin üç belirgin özelliğinin, sermaye ve finansın küreselleşmesine katkısı olduğunu ileri sürer:

- i. Liberalleşme girişimleri ile piyasa aktörlerine serbestlik sunması,
- ii. Büyük uluslararası finansal krizleri önlemesi,
- iii. Finansal hareketler üzerinde daha etkili kontrol sağlaması.

**Stephen Krasner**'in tipolojisinde küreselleşme, devletin “egemenliğini kontrol” anlamında bir tehdit olarak görülmektedir ki bu tehdit, sınırları içinde ya da dışında devletin aktivitelerinin kontrol edilmesi anlamına gelmektedir.

**Krasner** egemenliğe meydan okumanın UÖŞ'lerin ortaya çıkmasından sonra olduğu argümanını 20. Yüzyıl'ın sonundaki başka bir tarihsel gerçekle göz ardı eder. 20. yüzyılın başında uluslararası karşılıklı ekonomik bağımlılığın bazı ölçütleri, özellikle sermaye akımları yüzyılın sonundaki kadar yüksektir.

### 2.4. Metodoloji ve Veri Seti

UÖŞ'ler ile ulus devletlerin gücü ile ilgili yorumlar çeşitli faktörler göz önüne alınarak yapılabilir. Bunlar önemli güç kaynaklarına sahip olma, yasal yargılama yetkisine sahip olma, yakın bağlar, varlık sahibi olma, yönetim kapasitesi ve pazarlık yeteneği şeklinde sıralanabilir. Genel olarak bu faktörler açısından değerlendirildiğimizde ulusötesi şirketlerin, askeri güç ve ülkesel egemenlik gibi sadece ulus devletlerin sahip olduğu özelliklere sahip olmadığı görülmektedir. Ulusötesi şirketlerin gücü sahip oldukları ekonomik kaynaklara dayanmaktadır.

Bu bölümde önce güç kayması etkisini sınamak amacıyla ulusötesi şirketler ile ulus devletler ekonomik güçleri bakımından karşılaştırılacaktır. Sınayacağımız hipotez şöyledir: Ekonomik güç ulus devletlerden ulusötesi şirketlere kaymıştır.

Literatürde ulusötesi şirketlerle ulus devletlerin ekonomik gücü karşılaştırılırken, yaygın olarak ulusötesi şirketlerin gelirleri ile ülkelerin hâsıllarından hareketle bu birimlerin büyüklük bakımından toplu kıyaslamaları yapılmaktadır<sup>61</sup>. Anderson ve Cavanagh (2000) ise şirket satışları ile ülke hâsıllarının toplu kıyaslamasını yapmıştır<sup>62</sup>.

<sup>60</sup> Aktaran: Yeung, p.296.

<sup>61</sup> Barnet ve Müller, s.20.

<sup>62</sup> Sarah Anderson and John Cavanagh, “Top 200: The Rise of Corporate Global Power”, 2000, İnternet Adresi: <http://www.corpwatch.org/article.php?id=377>, Erişim Tarihi: 01.07.2008.

Bu amaçla zirvedeki şirketler ile ülkeler, gelirleri veya hâsılları bakımından yıllara göre bir sıralamaya tabi tutulmuştur (Tablo 2). Tabloya baktığımızda 1999 yılında ilk 100 birim içinden 51'i şirket, 49'u ülkedir. 1999-2000 yılı arasında UÖŞ sayısında artış kaydedilmiştir. Sonraki yıllarda UÖŞ sayısı 45 ile 48 arasında değişmektedir. 2009 yılında zirvedeki 100 ekonomiden 46'sı şirket 54'ü ülkedir. Yıllar itibariyle ilk 100 ekonomi içerisinde UÖŞ sayısında bir azalma görülmektedir. Bu azalmanın sebebi şirketlerin ölçek ekonomilerinden yararlanarak kârlarını arttırmak amacıyla birleşme ve satın alma yoluna gitmiş olmaları olabilir. Bunun yanı sıra şirketleri birleşmeye yönelten nedenler arasında yeni ülkelere açılma, yeni pazarlara girme, yönetim anlayışının iyileştirilmesi, mal ve hizmet üretiminde çeşitlendirme, yeni teknolojiye sahip olma, bölgesel pazara hakim olma, global pazar payını arttırma, üretim sinerjisi oluşturma gibi sebepler sayılabilir.

**Tablo 2.** Zirvedeki 100 Şirket ve Ülke Sayıları

Yıllar	UÖŞ sayısı	Ülke
1999	51	49
2000	54	46
2005	45	55
2006	48	52
2007	47	53
2008	45	55
2009	46	54

**Not:** 1999 yılına ait veriler satış ve hâsıla sıralamasına göre ülke ve UÖŞ sayısını göstermektedir. Diğer yıllar şirket geliri ve hâsıla sıralamasına göre ülke ve UÖŞ sayısını göstermektedir.

**Kaynak:** Veriler World Bank ve Fortune 500 sitelerinden derlenmiştir. 1999 yılı için Bkz. Anderson, Sarah and John Cavanagh, "Top 200: The Rise of Corporate Global Power", 2000, İnternet Adresi: <http://www.corpwatch.org/article.php?id=377>, Erişim Tarihi: 01.07.2008; 2000 yılı için Bkz. Kavaljit Singh, "Global Corporate Power: Emerging Trends and Issues", *Asia-Pasific Journal*, No.4, June 2001.

İlk göze çarpan husus şudur ki bazı ulusötesi şirketlerin gelirleri birçok ülkenin GSYİH'sının üzerindedir. Örneğin Royal Dutch Shell, Exxon Mobil ve Wall-Mart Stores şirketlerinin gelirleri, Avusturya, Norveç, Suudi Arabistan, İran, Yunanistan, Venezuela, Danimarka gibi ülkelerin GSYİH'dan daha fazladır.

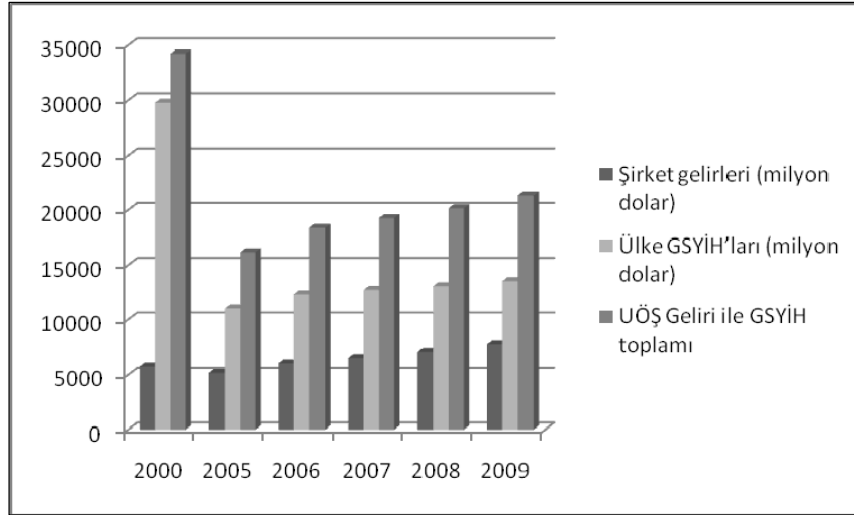
Tablo 3.'de zirvedeki UÖŞ'lerin gelirleri ile ülkelerin GSYİH'ları verilmiştir. 2005-2009 dönemine baktığımızda yıllar itibariyle hem UÖŞ gelirlerinde hem de ülkelerin GSYİH'larında bir artış eğilimi görülmektedir

Bu artış eğiliminin UÖŞ'ler lehine mi yoksa ülkeler lehine mi olduğunu anlayabilmek için Tablo 4'te "GSYİH'ların UÖŞ geliri ile GSYİH toplamına oranı" ile "UÖŞ gelirinin UÖŞ geliri ile GSYİH toplamına oranı" hesaplanarak zirvedeki 100 ekonominin gelir veya hâsıla artış oranları verilmiştir.

**Tablo 3.** Zirvedeki 100 Şirketin Geliri veya Ülke GSYİH'ları

Yıllar	Ulusötesi Şirket Gelirleri ( $Y_{UÖŞ}$ ) (milyon \$)	Ülke GSYİH'ları ( $Y_{UD}$ ) (milyon \$)	UÖŞ Geliri ile GSYİH toplamı ( $Y_T$ )
2000	5765	29771	35536
2005	5166	11004	16170
2006	6048	12310	18358
2007	6539	12713	19252
2008	7092	13057	20149
2009	7795	13522	21317

**Kaynak:** Tarafımızdan hesaplanmıştır.



**Şekil 1.** Zirvedeki 100 Ekonominin Geliri veya Ülke GSYİH'ları

**Kaynak:** Tarafımızdan oluşturulmuştur.

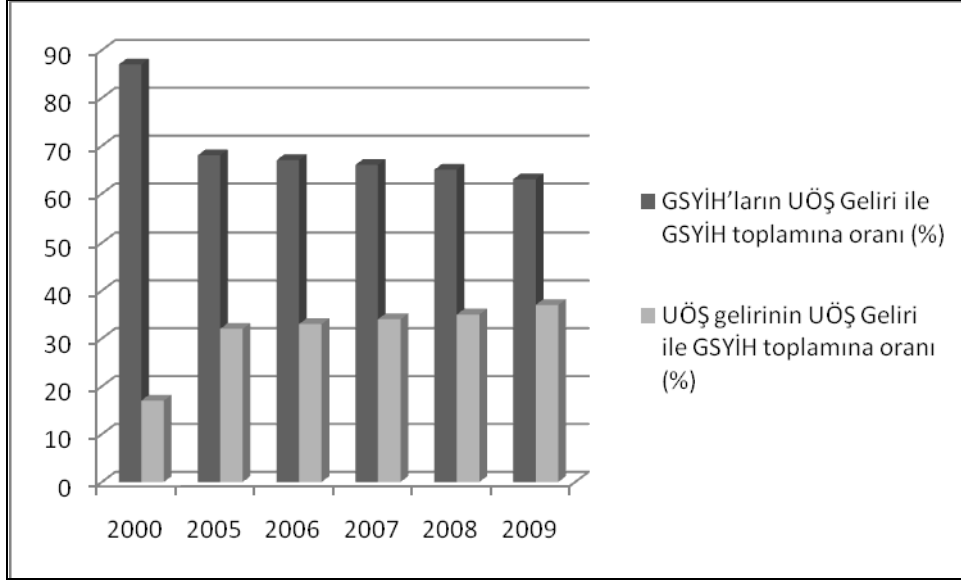
Eşitlik 1’de  $\Pi_{U\ddot{O}\ddot{S}}$ , UÖŞ gelirinin UÖŞ geliri ile GSYİH toplamına oranını,  $(Y_{U\ddot{O}\ddot{S}})$  ulusötesi şirket gelirini,  $(Y_T)$  ise UÖŞ geliri ile GSYİH  $(Y_T = \sum_{i=1}^n Y_{U\ddot{O}\ddot{S}} + \sum_{i=1}^n Y_{\ddot{U}})$  toplamını, Eşitlik 2’de  $(Y_{\ddot{U}})$  ülkelerin GSYİH’nı,  $\Pi_{\ddot{U}}$  GSYİH’ların UÖŞ geliri ile GSYİH toplamına oranını göstermektedir. Eşitlik 1’de yer alan bu iki gösterge ile ulusötesi şirketler ve ülkeler gelir ve hasıllarındaki artış eğilimi ortaya konmaya çalışılmıştır.

**Tablo 4.** Zirvedeki 100 Ekonominin Gelir veya Hâsıla Artış Oranları

Yıllar	Ülke GSYİH’ların UÖŞ Geliri ile GSYİH toplamına oranı $\Pi_{\ddot{U}}$ (%)	UÖŞ gelirinin UÖŞ Geliri ile GSYİH toplamına oranı $\Pi_{U\ddot{O}\ddot{S}}$ (%)
2000	87	13
2005	68	32
2006	67	33
2007	66	34
2008	65	35
2009	63	37

**Kaynak:** Tarafımızdan hesaplanmıştır.

Buna göre “GSYİH’ların UÖŞ geliri ile GSYİH toplamına oranının incelenen dönemde azaldığı görülmektedir (Bkz. Şekil 2). Örneğin bu oran 2000 yılında % 87, 2005 yılında % 68, 2009 yılında ise % 63 olmuştur. Oysa “UÖŞ gelirinin UÖŞ geliri ile GSYİH toplamına oranı”nın, 2000 yılında % 17 iken 2005 yılında % 32’ye 2009 yılında ise % 37’ye yükseldiği görülmektedir. Ulusötesi şirketlerin gelirlerindeki bu artış eğiliminin sözkonusu şirketlerin zaman içinde ekonomik güçlerinin arttığı şeklinde yorumlanabilir.



Şekil 2. Zirvedeki 100 Ekonominin Gelir veya Hasıla Artış Oranları

Bir birimin (şirket veya ülkenin) güç kayma göstergesi (K) şu formül kullanılarak hesaplanabilir.

$$K = \frac{\prod_{t_n}}{\prod_{t_0}} \quad (3)$$

Bu katsayı ilgili birimin  $t_n$  yılındaki şirket ve ülke gelirleri toplamı içindeki payının ( $\prod$ )  $t_0$  yılındaki payına oranını göstermektedir. Ulusötesi şirket veya ülkeler için K oranının büyümesi ( $K>1$ ) güç kaymasının ilgili birim lehine gerçekleştiğini göstermektedir.

Tablo 5. Ülkeler ve UÖŞ'ler Güç Kayması Oranları

Yıllar	$K_U$	$K_{UÖŞ}$
2005	0,78	1,88
2006	0,77	1,94
2007	0,75	2
2008	0,74	2,05
2009	0,72	2,17

Kaynak: Tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo 5’te ülkeler ve UÖŞ’ler için hesapladığımız güç kayması oranları verilmiştir. 2005-2009 döneminde ülkelerin güç kayması oranı ( $K_U$ ) her yıl için birden küçük ve oran yıllar itibariyle düşmektedir. UÖŞ’lerin güç kayması oranı ( $K_{UÖŞ}$ ) ise tüm yıllarda birden büyük ve oran 2005 yılından 2009 yılına kadar artmıştır.

Zirvedeki 100 ekonomi içinde UÖŞ sayısındaki artışın çok önemli olmamasına rağmen, UÖŞ için güç kayması oranının birden büyük olması ve yıllar itibariyle artması ekonomik gücün ulus devletlerden UÖŞ’lere kaydığını göstermektedir.

### **3. Sonuç**

Günümüzde hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde ortaya çıkan meseleler sadece iktisadi açıdan değil aynı zamanda “uluslararası ilişkiler” merkezinde politik ekonomi bakış açısıyla ele alınmaktadır. Ulusötesi şirketler ve ulus devletlerin güç kavramı bağlamında tek bir disiplinin araçlarıyla incelenmesi analizin eksik yapılması tehlikesini doğurabilir. Bu nedenle ulusötesi şirketler ile ulus devletlerin güç ögesi bakımından karşılaştırmalarda politik ekonomi bakış açısından da faydalanılmıştır.

Çalışmamızda güç kavramı ve güç dayanakları hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ulusötesi şirketlerin ulus devletlerin gücünü azaltıp azaltmadığı ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Son yıllarda ulusötesi şirketler ulus devletlerle güçleri bakımından kıyaslanır hale gelmiştir. Bazı yazarlar söz konusu şirketlerin, sadece ulus devletlerin sahip olduğu askeri güç ve ülkesel egemenlik gibi özelliklere sahip olmadıkları gerekçesiyle ulus devletlerin hâlâ politik ve ekonomik güç olarak yegâne birim olduğunu ileri sürerler. Bazıları da dünya çapında yayılma eğilimleri, sahip oldukları ekonomik varlıklar ve ulus devletlerin karar alma süreçlerini etkileyebilmesi sebebiyle, ulusötesi şirketlerin ulus devletlerin gücünü önemli ölçüde azalttığını ileri sürmektedirler.

Ayrıca ulusötesi şirketler ile ulus devletler ekonomik güçleri bakımından karşılaştırılarak güç kayması etkisi sınıanmıştır. Ulusötesi şirketlerle ulus devletlerin ekonomik gücü karşılaştırırken şirketlerin gelirleri ile ülkelerin hâsılları kullanılmıştır. Bir ekonomik birimin (şirket veya ülke) ekonomik gücündeki değişmeyi gösterebilmek amacıyla oluşturduğumuz “güç kayması göstergesi”ni kullanarak yaptığımız sınamada UÖŞ’lerin küresel ekonomide önemli bir yer işgal etmesinin yanı sıra ekonomik gücün ulus devletlerden UÖŞ’lere kaydığı sonucuna varılmıştır.



### KAYNAKÇA

- Anderson, Sarah and John Cavanagh, "Top 200: The Rise of Corporate Global Power", 2000, İnternet Adresi: <http://www.corpwatch.org/article.php?id=377>, Erişim tarihi: 01.07.2008.
- Arıboğan, Deniz Ülke, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, Der Yayınları, İstanbul, 2001.
- Aslan, H. Kürşad ve Murat Aslan, "Küreselleşme ve Lokalleşme Ekseninde Türk Ekonomisi ve Maliyesi", İnternet Adresi: [http://www.sdu.edu.tr/sempozyum/2006/maliye/PDF/aslan\\_kursad\\_murat.pdf](http://www.sdu.edu.tr/sempozyum/2006/maliye/PDF/aslan_kursad_murat.pdf), Erişim Tarihi: 02.05.2009.
- Bahçekapılı, Cengiz, *Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus Devlet*, Derin Yayınları, İstanbul, 2009.
- Baldwin, David A., "Power Analysis and World Politics: New Trends Versus Old Tendencies", *World Politics*, Vol. 31, No. 2, January, 1979, pp. 161-194, İnternet Adresi: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2009941.pdf?acceptTC=true>, Erişim Tarihi: 08.04.2011.
- Barlett, David and Seleny Anna, "The Political Enforcement of Liberalism: Bargaining, Institutions, And Auto Multinationals In Hungary", *International Studies Quarterly*, Vol. 42, Issue 2, June 1998, pp.319-338.
- Barnet, Richard J. and Ranald E. Müller, *Evrensel Soygun: Çokuluslu Şirketlerin Gücü*, (Çev. Osman Deniztekin), E Yayınları, İstanbul, 1976.
- Bergsten, C. Fred, "Coming Investment Wars?", *Foreign Affairs*, Vol. 53, No. 1, October, 1974. İnternet Adresi: <http://www.jstor.org/pss/20039496>, Erişim Tarihi:02.05.2009, pp.135-152.
- Biersteker, Thomas J., "The Illusion of State Power: Transnational Corporations and the Neutralization of Host-Country Legislation", *Journal of Peace Research*, Vol:17, No: 3, 1980, pp.207-221.
- Cohen, Stephen D., *Multinational Corporations and Foreign Direct Investment: Avoiding Simplicity, Embracing Complexity*, Oxford University Press, 2007.
- Dura, Cihan, "Ulus devlet: Küresel Şirketlerin Hedef Tahtası", 2009, İnternet Adresi: [http://www.cihandura.com/index.php?option=com\\_content&task=view&id=486&Itemid=60](http://www.cihandura.com/index.php?option=com_content&task=view&id=486&Itemid=60), Erişim Tarihi: 15.12.2010.
- Jarblad, Andreas, "The Global Politic Economy of Transnational Corporations: A Theory of Asymetric Interdependence", *Lulea University of Technology, C. Extended Essay*, No: 47, 2002, pp.1-54.

- Kentor, Jeffrey, "The Growth of Transnational Corporate Networks 1962-1998" *Journal of World Systems Research*, Vol.11, No.2, 2005, pp. 263- 286.
- Kılıçarslan, Zerrin, *Ulusötesi Şirketler ve Küresel Etkileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2011.
- Kobrin, Stephan J., *Sovereignty@Bay: Globalization, Multinational Enterprise, and the International Political System*, Chapter 7, Oxford Handbook of International Business, Oxford University Press, 2001. p.12-13, İnternet Adresi: <http://www-management.wharton.upenn.edu/kobrin/Research/Oxford%20rev%20print.pdf>, Erişim Tarihi: 02.05.2009.
- Nollert, Michael, "Transnational Corporate Ties: A Synopsis Of Theories And Empirical Findings", *Journal of World Systems Research*, Vol. 11, No. 2, 2005, pp.289-314.
- Ohmae, Kenichi, *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*, Harper Collins. London, 1996.
- Özdemir, Durmuş, "Küreselleşme, Ekonomik Büyüme ve Çok Uluslu Şirketler", *Doğu Batı*, Yıl 5, Sayı 18, Şubat, Mart, Nisan, 2002.
- Rahim, Mia Mahmudur, "Who's Who: Transnational Corporations And Nation States Interface Over The Theoretical Shift Into Their Relationship", *African Journal of Political Science and International Relations*, Vol. 4, No. 6, June 2010, pp. 195-200.
- Ruggie, John Gerard, "Reconstituting the Global Public Domain: Issues, Actors and Practices", *Harvard University Working Paper*, No.6, December 2004, p.32. İnternet Adresi: [http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper\\_6\\_ruggie.pdf](http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper_6_ruggie.pdf), Erişim Tarihi: 01.27.2008.
- Schaub, Raphael, *Transnational Corporations and Economic Development in the Developing Countries*, Soziologischen Institut Universität Zürich Philosophische Fakultät I, Zürich, 2004, (Unpublished Master's Thesis), İnternet Adresi: <http://www.pik-potsdam.de/members/edenh/theses/masterschaub.pdf>, Erişim Tarihi: 06.09.2007.
- Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Strange, Susan, *States and Markets*, Pinter, Londra, 1988, İnternet Adresi: [http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=YkjtEOM5LbkC&oi=fnd&pg=PP11&dq=states+and+markets&ots=W264DEhEtX&sig=8i-kPEC-5MMbTGpEBvk\\_Nz\\_Jg6s#v=onepage&q&f=false](http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=YkjtEOM5LbkC&oi=fnd&pg=PP11&dq=states+and+markets&ots=W264DEhEtX&sig=8i-kPEC-5MMbTGpEBvk_Nz_Jg6s#v=onepage&q&f=false), Erişim Tarihi: 19.04.2011

- Strange, Susan, *The Retreat of The State: The Diffusion of Power In The World Economy*, Cambridge University Press, 1996, İnternet Adresi: [http://books.google.com.tr/books?id=Th5AeKtDGQQC&printsec=frontcover&source=gbs\\_v2\\_summary\\_r&cad=0](http://books.google.com.tr/books?id=Th5AeKtDGQQC&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0), Erişim Tarihi: 02.05.2008.
- Uhlen, Anders, “Transnational Corporations as Global Political Actors: A Literature Review”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 23, No. 4, 1988,pp.231-247.
- Ünaldılar, Sinem, *Çokuluslu Şirketlerin Uluslararası Aktörler Olarak Siyasi ve Ekonomik Rollerini*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005.
- Yeung, Henry Wai Chung, “Capital, State and Space: Contesting The Borderless World”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 23, No.3, September, 1998, pp. 291-309, İnternet Adresi: <http://courses.nus.edu.sg/course/geoywc/publication/TIBG.pdf>, Erişim Tarihi: 07.05.2009.
- Yıldırım, Engin, “Güç Kavramı ve İstihdam İlişkisi”, *Amme İdaresi*, Cilt 31, Sayı 4, Aralık 1998,ss.51-64.